



Inspectie van het Onderwijs  
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en  
Wetenschap*

# **Onderzoek naar Experimenten doorlopende leerlijnen vo-mbo**

## **Achtergronddocument**

Bevindingen uit het themaonderzoek naar experimenten doorlopende  
leerlijnen vo-mbo

mei 2016



## Inhoud

1	Aanleiding en opzet.....	5
1.1	Aanleiding .....	5
1.2	Onderzoeksopzet .....	7
1.3	Rapportage en bijeenkomst .....	8
1.4	Leeswijzer .....	8
2	Bevindingen .....	9
2.1	Samenwerking en meerwaarde .....	9
2.2	Onderwijs .....	10
2.3	Specifieke doelen en kwaliteitszorg .....	10
2.4	Toezichtkader van de inspectie.....	10
3	Bevindingen fase 1: onderzoek bij alle samenwerkende besturen ...	12
3.1	Verloop experimenten.....	12
3.1.1	Tevredenheid over het eerste jaar van het experiment ...	12
3.1.2	Risico's .....	12
3.2	Realisatie doelen .....	15
3.2.1	Specifieke doelen .....	15
3.2.2	Op schema? .....	16
4	Bevindingen fase 2: diepteonderzoek bij experimenten.....	17
4.1	Kwaliteit onderwijsproces .....	17
4.2	Doelstellingen experiment .....	18
4.3	Kwaliteitszorg .....	18



# 1 AANLEIDING EN OPZET

## 1.1 AANLEIDING

In schooljaar 2014-2015 zijn de eerste experimenten met de vakmanschaproutes en technologieroutes gestart. Het voornaamste doel hierbij is het aantrekkelijker maken van de doorstroom van het vmbo naar het mbo (de beroepskolom). De experimenten met de leerroutes richten zich op de inrichting van het onderwijs, het examen en de bekostiging van een doorlopende leerlijn van het vmbo naar het mbo. De leerroutes starten in het derde leerjaar van het vmbo. Dat is dus het eerste leerjaar van de leerroute. De vakmanschaproute is voor leerlingen van de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg en leidt op tot een mbo-diploma niveau 2. De route gaat via de beroepsopleidende leerweg (bol) of de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). De technologieroute is voor leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg en leidt op tot een mbo-diploma niveau 4 voor de bol of de bbl. Deze leerroute geldt alleen voor technische of technologische opleidingen. De Beroepsroute is voor leerlingen van de kaderberoepsgerichte leerweg, de gemengde en theoretische leerweg en leidt op tot een mbo-diploma niveau 4 in de bol of de bbl.

De Inspectie van het Onderwijs (hierna: inspectie) voerde in het najaar 2015 een themaonderzoek uit naar deze experimenten doorlopende leerlijnen vmbo-mbo. Per 1 augustus 2014 is het eerste cohort leerlingen gestart in ofwel de vakmanschaproute, eindigend op mbo-niveau 2, ofwel de technologieroute, eindigend op niveau 4. Het experiment<sup>1</sup> geeft de school en de instelling ruimte voor het programma dat men deze leerlingen laat volgen en meer flexibiliteit in het examenmoment. In het programma mogen vmbo- en mbo-onderdelen door zowel vmbo- als mbo-docenten verzorgd worden en door afstemming in het programma worden dubbelingen voorkomen. De inspectie wilde via een themaonderzoek de eerste ervaringen volgen. Het gaat immers om jonge leerlingen en we wilden nagaan of de uitvoering naar wens verloopt.

De doelstelling voor het onderzoek bij de experimenten, komende uit het jaarwerkplan 2015 van de inspectie, luidt: uitvoeren van een themaonderzoek om vast te stellen of de kwaliteitsborging bij de gestarte experimenten toereikend is, en of de kwaliteit van het onderwijs van voldoende niveau is.

### *Doel experimenten*

Het doel van de experimenten is te onderzoeken hoe doorlopende leerlijnen van vmbo naar mbo kunnen worden ingericht. Daarbij is er ruimte om af te wijken van hetgeen in de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) is geregeld betreffende onderwijstijd en de inrichting

---

<sup>1</sup> Deze experimenten zijn gelegitimeerd volgens de AMvB, Besluit experimenten doorlopende leerlijnen vmbo-mbo 2014-2022 van 16 september 2013.

van de leerwegen in het vmbo. Men mag daarnaast afwijken van hetgeen in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) is geregeld betreffende studieduur en inrichting van de beroepsopleidingen. Het uitgangspunt daarbij is dat de leerlijn ononderbroken doorloopt tot en met de afsluiting van een basisberoepsopleiding, vakopleiding of middenkaderopleiding.

Doelen daarbij zijn dat:

1. de doorstroming van leerlingen van het voorbereidend beroepsonderwijs en het middelbaar algemeen voortgezet onderwijs naar het middelbaar beroepsonderwijs verbeterd kan worden,
2. meer leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg kiezen voor een leerroute vmbo naar beroepsonderwijs,
3. de programmatische aansluiting van de leerwegen op het beroepsonderwijs verbeterd kan worden,
4. het onderwijsproces doelmatiger georganiseerd kan worden,
5. voor zover mogelijk de opleidingsduur kan worden verkort,
6. het aantal voortijdig schoolverlaters verder terug kan worden gedrongen, en
7. de aansluiting van het beroepsonderwijs op de arbeidsmarkt kan worden verbeterd en voor de technologieroute een bijdrage wordt geleverd aan het tekort aan technisch opgeleide mensen op de arbeidsmarkt in de technieksector.

De ruimte die het besluit biedt aan de samenwerkende school en instelling zit in de inrichting van het onderwijsprogramma, de studieduur, de norm voor het onderwijsprogramma en de examinering.

Tabel 1. Overzicht aantal vakmanschap- en technologieroute, 1 oktober 2014

Leerweg vmbo-3	Waarvan			
	Aangevraagd	Gestart	Uitgesteld	Gestopt
Vakmanschaproute	110	64*	37	9
Technologieroute	18	7	8	3
Totaal	128	71	45	12

Bron: bewerking SEO op BRON en MUO gegevens

\*64 routes zijn gestart, 6 daarvan afkomstig van één school hebben nog geen correcte inschrijving in BRON

Op 1 oktober 2014 stonden in 58 gestarte vakmanschaproutes 768 leerlingen ingeschreven en in de 7 technologieroutes 134 leerlingen. In totaal gaat het om 902 leerlingen in het vmbo-3 die aan een experimentele leerroute zijn begonnen (tabel 2).

Tabel 2. Instroom 1 oktober 2014 vakmanschap- en technologieroute

Leerweg vmbo-3	aantal leerlingen	aantal route
Vakmanschaproute	768	58
Technologieroute	134	7
Totaal	902	65

Bron: bewerking SEO op BRON en MUO gegevens

Sommige samenwerkende besturen zijn gestart met 1 experiment, maar er is ook een samenwerkend bestuur dat met 14 experimenten is gestart.

Op 1 oktober 2015 zijn 20 experimenten gestart, 14 in de Vakmanschapsroute en 6 in de Technologieroute.

## **1.2 ONDERZOEKSOPZET**

Het themaonderzoek 2015 bestond uit twee fases. Allereerst een enquête die per samenwerkende vo-school en mbo-instelling werd ingevuld (fase 1). Vervolgens zijn er diepteonderzoeken uitgevoerd op locatie (fase 2).

### **Fase 1: onderzoek op het niveau van alle samenwerkende besturen**

Onderzoeksvragen

- a) In hoeverre verlopen de experimenten volgens de deelnemende instellingen naar tevredenheid, op welke punten zijn volgens de instellingen risico's te onderkennen en hoe worden deze beheerst?
- b) Realiseert het samenwerkingsverband de doelen zoals deze in de plannen bij de aanvraag zijn ingediend? Ligt de uitvoering van de doelrealisatie, zoals aangegeven in de ingediende plannen bij de aanvraag op schema? Zijn eventuele aandachtspunten zoals OCW deze bij de toestemming heeft aangegeven ook gerealiseerd?

Voor deze fase is begin van de zomer van 2015 een vragenlijst naar alle scholen toegestuurd en daarna geanalyseerd.

### **Fase 2: diepteonderzoek bij een aantal experimenten**

Er is een keuze gemaakt om het diepteonderzoek alleen bij samenwerkende besturen met meer dan 25 leerlingen uit te voeren. Het gaat dan om 18 onderzoeken waar een team van één vo- en één mbo-inspecteur een bezoek van een dag aan het geselecteerde experiment gebracht hebben met de volgende onderzoeksvragen:

- c) Voldoet het onderwijsproces van de geselecteerde experimenten aan de daaraan te stellen eisen op het punt van het aanbod/programma, ondersteuning/begeleiding en didactisch handelen? Hoe staat het met eventuele uitval in het eerste jaar? Zijn er ernstige risico's voor de kwaliteit van het onderwijs in het eerste jaar?
- d) Ligt men op koers wat betreft de (eigen) specifieke doelstellingen van het geselecteerde experiment?
- e) Is er sprake van een werkend kwaliteitssystem zodanig dat de risico's voor de kwaliteit van het onderwijs worden beheerst?

Bij het onderzoek ter plaatse is gebruik gemaakt van de door de scholen/instellingen gegeven antwoorden op de vragenlijst in fase 1 alsmede van de informatie die verstrekt is tijdens de aanvraagprocedure. Tevens is gebruik gemaakt van de door de school/instelling vooraf en/of ter plaatse verstrekte informatie. Tijdens de onderzoeksdag zijn lessen bezocht en is gesproken met leerlingen, docenten en

coördinatoren/management. Per onderzocht samenwerkingsverband heeft het bestuur van zowel de (vo-)school als (mbo-)instelling per brief een verslag van het bezoek ontvangen.

### **1.3 RAPPORTAGE EN BIJEENKOMST**

Dit achtergronddocument geeft een beeld van de lopende experimenten inclusief de mogelijke risico's en de opvallende ontwikkelingen. De document is bedoeld om het Ministerie van OCW een beeld te geven van het eerste jaar van de experimenten. Tevens delen we op basis van onze bevindingen tips en aanbevelingen met de instellingen. Daartoe is dit document op 28 januari 2016 tijdens een rondetafelbijeenkomst met de betrokken instellingen besproken. De bevindingen en conclusies uit het onderzoek werden gedeeld.

Het onderzoek naar de lopende experimenten is te beschouwen als een momentopname in een vroeg stadium van het experimententraject.

### **1.4 LEESWIJZER**

In hoofdstuk 2 treft u de bevindingen uit dit onderzoek. Het gaat om bevindingen op hoofdlijnen en betreffen niet de individuele experimenten. In hoofdstuk 3 beschrijven wij de bevindingen op basis van de beantwoording van de vragenlijsten. In hoofdstuk 4 staan de bevindingen naar aanleiding van de bezoeken. Tenslotte staan in hoofdstuk 5 tips en aanbevelingen op basis van casuïstiek.



## **2 BEVINDINGEN**

### **2.1 SAMENWERKING EN MEERWAARDE**

#### *Samenwerking*

In de samenwerkingsverbanden tussen de vo- scholen en mbo- instellingen constateren wij grote verschillen, zowel in opzet als uitvoering. Zo zijn er grote en intensief samenwerkende partners al dan niet gecoördineerd door overkoepelende regionale netwerken en samenwerkingsverbanden. Maar ook zien we samenwerkingsverbanden tussen één vo-school en één mbo-instelling die zich beperken tot enkel het verkennen van mogelijkheden tot afstemming van de inhoud van het programma. Er is op veel scholen sprake van continuering van de samenwerking vanuit de situatie die er was ten behoeve van VM2- trajecten.

Bij techniek ervaren de breder georganiseerde samenwerkingsverbanden een effect in de groei van het aantal aanmeldingen. Deelname aan de experimenten in een goed geformaliseerd samenwerkingsverband lijkt er derhalve voor te zorgen dat de feitelijke samenwerking beter van de grond komt en dat betekent ook een betere realisatie van de doelstellingen van het experiment.

Op een enkele locatie waar vmbo en mbo gezamenlijk gehuisvest zijn en waar collega's vmbo en mbo intensief kunnen samenwerken, zijn teams trots op wat de samenwerking voor de leerlingen oplevert voor met name de bredere praktijkervaring die zij opdoen en op de verhoogde kansen op de arbeidsmarkt.

#### *Meerwaarde*

Een planmatige aanpak stimuleert het benutten van de experimenteerruimte. Dat levert bij een aantal experimenten die minder planmatig werken dan ook de vraag op wat de meerwaarde voor de leerling is ten opzichte van een reguliere leerroute.

Ook de doelstelling van het experiment in relatie tot het regulier onderwijs binnen de eigen organisatie heeft niet altijd aandacht. Bij onze communicatie met de betreffende scholen en instellingen van de samenwerkingsverbanden merkten wij dat het experiment binnen die organisaties relatief onbekend is. Als dan ook de samenwerking tussen school en instelling niet optimaal is, dan loopt de continuïteit van het experiment gevaar.

Binnen slechts een enkel samenwerkingsverband wordt de ruimte voor een flexibel examenmoment binnen de experimenteerregeling benut. Het vasthouden aan het reguliere examenmoment in het vmbo heeft meestal organisatorische redenen en ook om aan de verwachtingen van ouders te voldoen die er voor kiezen hun kinderen naar een school te laten gaan waarbij zij de vmbo-periode afsluiten met een diploma.

Het is overigens belangrijk te bedenken dat er ook buiten deze experimentenregeling activiteiten in het land plaatsvinden waarbij opleidingen werken aan een betere aansluiting vmbo en mbo.

## **2.2 ONDERWIJS**

Met betrekking tot de kwaliteit van het onderwijs zien wij weinig risico's. De kwaliteit is over het algemeen op orde met wat aandachtspunten ter verbetering. Aanbod/programma, ondersteuning/begeleiding en didactisch handelen zijn vaak nog conform het regulier onderwijs binnen de school. Wij constateren geen risico's ten aanzien van de uitval in het eerste leerjaar.

Het is goed dat de experimenten geen extra risico's voor de kwaliteit opleveren, vergeleken met de kwaliteit van het reguliere vo. Tegelijkertijd zien we in de onderzochte experimenten weinig afstemming tussen vmbo en mbo op het pedagogisch/didactisch terrein. Door een gezamenlijk onderwijskundig concept zou het effect van de doorlopende leerlijn verbeterd kunnen worden. Veelal richt men zich op het voorkomen van overlap in het aanbod en het programma en dan specifiek op afstemming van het programma voor beroepsgerichte vakken. Afstemming bij de algemeen vormende vakken komt nog nauwelijks aan bod.

## **2.3 SPECIFIEKE DOELEN EN KWALITEITSZORG**

Er is sprake van een matig werkende kwaliteitsborging. Aanscherping kan bij de meeste experimenten tot betere resultaten leiden. Die aanscherping is nodig op het gebied van planmatig werken, concretiseren van eigen doelstellingen, het gericht sturen op die doelstellingen en de afstemming tussen vmbo en mbo qua borging. Maar ook verdient de monitoring van de experimenten meer aandacht om aan de hand van de verzamelde informatie bij te sturen en te verbeteren.

Zoals verwacht is het eerste jaar van de experimenten vakmanschapsroute en technologieroute een zoektocht naar de invulling ervan. Het is goed om binnen de eigen school/instelling te zoeken naar de meerwaarde en de verbreding van de opgedane kennis en ervaring. Maar ook is het raadzaam om met overige samenwerkingsverbanden contact te onderhouden om ervaringen te delen. Wij hebben goede situaties gezien die de moeite waard zijn om van te leren.

## **2.4 TOEZICHTKADER VAN DE INSPECTIE**

Wij hebben bij dit onderzoek gekeken vanuit de bestaande kaders van de inspectie en met name het vo-kader, omdat de bezochte experimenten overheersend nog in de vo-fase van het onderwijs bevinden.

Overigens komt er in 2017 een nieuw en op hoofdlijnen gemeenschappelijk kader voor alle onderwijssectoren. Dat maakt het toezicht op sectoroverstijgende doorlopende leerlijnen eenduidiger, natuurlijk rekening houdend met de ruimte die het besluit geeft.

### 3 BEVINDINGEN FASE 1: ONDERZOEK BIJ ALLE SAMENWERKENDE BESTUREN

In dit hoofdstuk beantwoorden wij de onderzoeksvragen die betrekking hebben op fase 1 van het onderzoek. Dit betreft het niveau van de samenwerkende besturen.

#### 3.1 VERLOOP EXPERIMENTEN

Uitkomsten op de eerste onderzoeksvraag:

In hoeverre verlopen de experimenten volgens de deelnemende instellingen naar tevredenheid, op welke punten zijn volgens de instellingen risico's te onderkennen en hoe worden deze beheerst?

##### 3.1.1 TEVREDENHEID OVER HET EERSTE JAAR VAN HET EXPERIMENT

Aan de contactpersonen van de experimenten is gevraagd om hun tevredenheid over het eerste jaar van het experiment uit te drukken in een rapportcijfer. De gemiddelde tevredenheid is een 7,1. Vier van de veertig contactpersonen hebben voor de tevredenheid over het experiment een onvoldoende gegeven, namelijk een 5 (zie tabel 3). De oorzaak van de onvoldoende zit dan met name in de samenwerking vmbo-mbo. Het hoogste cijfer is een 8, waarbij de tevredenheid vooral zit in het teamwork vmbo-mbo.

Tabel 3. Tevredenheid over het experiment uitgedrukt in een rapportcijfer (n = 40)

aantal reacties	40 <sup>2</sup>
gemiddeld cijfer	7,1
laagste cijfer	5,0
hoogste cijfer	8,0
cijfer - mediaan	7,0
aantal onvoldoendes	4

##### 3.1.2 RISICO'S

De contactpersonen hebben aangegeven welke van de onderstaande risico's (zie tabel 4) zich voordeden bij de experimenten.

---

<sup>2</sup> Dit aantal is lager dan het aantal gestarte experimenten omdat sommige samenwerkingsverbanden meerdere experimenten tegelijk zijn gestart en 1 keer de vragenlijst hebben ingevuld.

De grootste risico's worden gezien in (antwoordcategorie 'ja'):

- Hoge kosten en de organiseerbaarheid.
- Twijfels over de organiseerbaarheid.
- Onvoldoende deelnemers aan de route.
- Verschillende wet- en regelgevingen vo en mbo.

Ook hier zien wij verschillen tussen de experimenten wat betreft de mate waarin door hen zelf de risico's ervaren worden.

Beheersing van de risico's

In de vragenlijsten hebben alle samenwerkende scholen en instellingen risico's genoemd die voorafgaand aan de experimenten werden gezien. Tevens heeft men weergegeven hoe men de aangegeven risico's beheerst en welke maatregelen daarvoor zijn genomen. In tabel 4 een overzicht van deze risico's.

Tabel 4: Risico's t.a.v. de experimenten (n = 40)

Kunt u per risico aangeven of dit risico zich voordoet (of voordeed) bij dit experiment?	Ja	Enigszins	Nee
<i>Risico's m.b.t. tot leerlingen; doelgroep</i>			
• Onvoldoende deelnemers aan de route	14%	36%	50%
• Leerlingen onvoldoende gemotiveerd, competent of zelfstandig	2%	43%	55%
• Leerlingen hebben moeite met het aanpassen aan een ander onderwijsprogramma	5%	17%	78%
• Onbekendheid / onrust bij leerlingen en ouders door onvoldoende informatie	9%	26%	65%
<i>Risico's m.b.t. leraren; uitvoering</i>			
• Kwaliteit programma / aansluiting / afstemming onvoldoende	7%	30%	63%
• Onvoldoende interne communicatie en samenwerking docenten	9%	40%	51%
• Onvoldoende afstemming over pedagogisch- didactische aanpak vmbo/mbo	10%	12%	78%
• Onvoldoende draagvlak, wisselingen en uitval docenten	7%	21%	72%
• Onvoldoende deskundigheid docenten met betrekking tot nieuwe rollen	0%	30%	70%
<i>Risico's m.b.t. organisatie en omgeving; randvoorwaarden</i>			
• Betrokkenheid werkveld onvoldoende	5%	25%	70%
• Twijfels over organiseerbaarheid	16%	37%	47%
• Hoge kosten / bekostiging en verantwoording daarvan	19%	55%	26%
• Verschillende wet- en regelgeving vo en mbo	26%	53%	21%

*Hoge kosten en de organiseerbaarheid*

Dit wordt door veel experimenten als knelpunt gezien. Er moeten veel extra activiteiten door relatief kleine teams worden uitgevoerd. Efficiënter organiseren wordt vaak genoemd als oplossing maar dat kan op gespannen voet staan met de doelstellingen van het experiment. Soms worden er deeloplossingen gevonden voor bijvoorbeeld het vervoer van

leerlingen en praktische oplossingen in organisatorische of roostertechnische zin. Ook leidt een mogelijke verkorting van de opleidingsduur vaak tot een jaar korter mbo en daarmee een jaar minder bekostiging.

#### *Twijfels over de organisatie*

In het algemeen wordt bij dit punt met name gedoeld op beter en meer overleg tussen vmbo en mbo, maar ook zijn er enkele situaties waarbij de samenwerking tussen vmbo en mbo helemaal niet gelukt is. Ook is de interne organisatie een flink risico.

#### *Onvoldoende deelnemers aan de route*

Het aantal deelnemers aan de experimenten is beperkt. Van de aangemelde experimenten hebben 37 goedgekeurde de start uitgesteld naar schooljaar 2015-2016. Daar waren verschillende redenen voor zoals te weinig leerlingen en er nog niet klaar voor zijn. Van 11 experimenten is bekend dat zij helemaal niet gaan starten. Als belangrijkste reden is aangegeven dat men de meerwaarde van het experiment alsnog niet zag. Soms is het een bewuste keuze om met een kleine groep te beginnen, maar ook is het geven van onvoldoende of onduidelijke informatie aan leerlingen en ouders een genoemde oorzaak. In het algemeen verwacht men dat door de betere inrichting van het experiment en door het geven van betere voorlichting meer leerlingen zich zullen gaan aanmelden. Tenslotte zijn er ook experimenten die aangeven om over te gaan tot meer groepswijze inschrijving op het experiment.

#### *Verschillen in wet- en regelgeving tussen vo en mbo*

Tenslotte vindt 79 procent de verschillen in wet- en regelgeving tussen vo en mbo een risico.

## 3.2 REALISATIE DOELEN

Uitkomsten op de tweede onderzoeksvraag die luidt:

Realiseert het samenwerkingsverband de doelen zoals deze in de plannen bij de aanvraag zijn ingediend? Ligt de uitvoering van de doelrealisatie, zoals aangegeven in de ingediende plannen bij de aanvraag op schema?

### 3.2.1 SPECIFIEKE DOELEN

Hieronder beschrijven wij de uitkomsten met betrekking tot de belangrijkste doelen. In het algemeen zijn er flinke verschillen tussen de experimenten in de focus die men legt en de fase waarin men met het experiment verkeert en dus iets kan zeggen over de realisatie van doelen.

#### a) *Verbeteren programmatische aansluiting*

Verreweg het grootste deel van de experimenten geeft aan dat de programmatische aansluiting is verbeterd. Dit komt tot uiting in een efficiënter programma met een betere verdeling van vmbo-mbo waar de overlap uit is gehaald. Goede analyse van de programma's vmbo-mbo, een gezamenlijk docententeam, dezelfde lesmethode worden als succesfactoren genoemd. Wij zien dat vooral in de experimenten waarin vanaf het begin goed is samengewerkt en er vaak zelfs sprake is van een gezamenlijk vmbo-mbo team.

#### b) *Verbeteren doorstroom*

Over het algemeen is men hier nog niet erg tevreden over of vindt men het nog te vroeg om er wat over te zeggen. Daarbij is de samenwerking tussen vmbo-school en mbo-instelling erg bepalend. Wel bestaat de indruk dat de leerlingen op basis van het experiment een bewustere studiekeuze maken en daardoor de doorstroom wel zou kunnen verbeteren. Echter zijn er op dit moment onvoldoende gegevens om dit hard te maken en zijn er ook in de meeste gevallen geen meetbare doelen gesteld.

#### c) *Verkorten leerroute*

Bij de meeste experimenten is het verkorten geen doelstelling of is het slechts een bijkomende factor. Slechts een klein deel van de experimenten geeft aan hier wel verwachtingen van te hebben, meestal doordat de overlap uit de opleiding gehaald kan worden. Vaker wordt de focus op verdieping in plaats van versnelling genoemd.

#### d) *Voorkomen van VSV*

Alle experimenten hebben hoge verwachtingen op het punt van het voorkomen van vsv. Kleinschalig onderwijs, bewuste keuze voor de opleiding, betere afstemming vmbo-mbo worden als belangrijke oorzaken genoemd.

*e) Doelmatig organiseren*

De meeste experimenten geven aan dat dit een succes is of kan zijn. Bewuster en daarmee doelmatiger organiseren levert ook resultaten op. Factoren die hieraan bijdragen zijn: dezelfde manier van lesgeven, hetzelfde team, dezelfde lesmethode, initiatieven om het 'zomerlek'<sup>3</sup> te vullen met leeractiviteiten, geleidelijke instap mbo en het op dezelfde locatie verzorgen van zowel het vmbo- als het mbo-onderwijs. Aan de andere kant worden ook kanttekeningen gemaakt waarbij de samenwerking vmbo en mbo moeizaam verloopt en administratieve problemen een rol spelen.

*f) Bedrijfsleven betrekken*

Ongeveer de helft van de experimenten geeft aan dat zij het bedrijfsleven actief bij de opzet en/of de uitvoering van het experiment betreft. Gebruik maken van het bedrijvenbestand van mbo levert mogelijkheden op. Daardoor is de betrokkenheid van het bedrijfsleven ook hoger dan bij reguliere vmbo-trajecten. Wel kost het veel moeite en tijd om de betrokkenheid tot stand te brengen.

*g) Groter aantal leerlingen techniek*

Wij zien bij een flink aantal experimenten in de techniek dat er sprake is van een stijging van het aantal leerlingen dat deze richting kiest. De betrokken scholen en instellingen brengen dit direct in verband met de experimenten. Betere doorstroommogelijkheden naar mbo en het daardoor aantrekkelijk maken van de opleidingen is daarvan de grondslag.

### **3.2.2 OP SCHEMA?**

Wat betreft de vraag of de doelrealisatie op schema ligt, zijn er flinke verschillen tussen de experimenten. Bij een beperkt aantal experimenten is men op koers en kan dat ook duidelijk benoemd worden. Vaak zijn dit de experimenten die al vanuit een bestaand concept met doorlopende leerlijnen bezig waren en die nu het experiment gebruiken om dat door te zetten. Aan de andere kant zien we ook een beperkt aantal experimenten dat door vooral een moeizame samenwerking tussen vmbo en mbo of een langzame start in het eerste jaar nog weinig tot geen realisatie van doelen kan laten zien. De vraag daarbij is in hoeverre aan het einde van het experiment deze doelen dan wel gerealiseerd kunnen zijn.

---

<sup>3</sup> Het zomerlek ontstaat in de lange zomerperiode als jongeren zich nog niet hebben ingeschreven voor een nieuw schooljaar. Zij lopen de kans om te stoppen met school. Onderwerp van een campagne van het Ministerie van OCW.



## **4 BEVINDINGEN FASE 2: DIEPTEONDERZOEK BIJ EXPERIMENTEN**

In dit hoofdstuk beantwoorden wij de onderzoeksvragen die aan de orde waren in de bezoekfase van het themaonderzoek. De experimenten zijn ook qua uitvoering dermate verschillend van aard dat hier volstaan wordt met het weergeven van de rode draad. In hoofdstuk 5 zijn enkele opvallende zaken genoemd.

### **4.1 KWALITEIT ONDERWIJSPROCES**

Uitkomsten op de derde onderzoeksvraag die luidt:

Voldoet het onderwijsproces van de geselecteerde experimenten aan de daaraan te stellen eisen op het punt van het aanbod/programma, ondersteuning/begeleiding en didactisch handelen? Hoe staat het met eventuele uitval in het eerste jaar? Zijn er ernstige risico's voor de kwaliteit van het onderwijs in het eerste jaar?

Wij constateerden bij de bezochte experimenten dat de onderwijskwaliteit over het algemeen op orde is. Bij één experiment hebben wij op basis van de ernst van de risico's voor de kwaliteit van het onderwijs besloten tot een kwaliteitsonderzoek.

De uitvoering van het onderwijs is in een aantal experimenten niet erg anders dan het onderwijs in naastliggende reguliere trajecten.

Aanbod/programma, ondersteuning/begeleiding en didactisch handelen zijn dan ook vaak nog conform de reguliere trajecten en voldoen aan de kwaliteitseisen. Er is nog weinig onderlinge afstemming tussen het vmbo en het mbo-deel en daarmee tussen de school en de instelling. Waar dat wel plaatsvindt, is dat vaak alleen op onderdelen van het programma en de leerinhoud. Als er wel veel sprake is van afstemming en/of doorloop van vmbo naar mbo, komt dat vaak door goede samenwerking tussen docenten van het vmbo en het mbo. Het ontbreekt in de meeste gevallen aan de concretisering en formalisering van de gehele doorlopende leerlijn. De soms bewust terughoudende opstelling hierin is te verklaren uit de ontwikkeling van nieuwe profielen in het vmbo en de ontwikkelingen in de kwalificatiestructuur in het mbo. Dit biedt straks kansen voor de samenwerkende scholen om de doorlopende leerlijn op basis van deze nieuwe profielen (nog) beter op elkaar af te stemmen.

Het ontbreekt over het algemeen aan afstemming tussen vmbo en mbo op pedagogisch-didactisch terrein, terwijl dat juist voor de leerling een meerwaarde kan opleveren in het kader van de doorlopende leerlijn. Bij een klein aantal experimenten zien we dat er wel bewust voor een nieuwe didactische aanpak is gekozen. Zoals ook bij reguliere opleidingen is aandacht nodig voor een structurele aanpak van begeleiding en ondersteuning, het geven van feedback en de mogelijkheden van meer

maatwerk voor leerlingen. Ook zien we dat er aandacht nodig is voor een betere inbedding van de avo-vakken. Wij constateren dat bijna overal het vmbo-examen op reguliere wijze plaatsvindt en dat de experimenteerruimte op het punt van examinering vooralsnog niet benut wordt. Opvallend is ook dat een klein aantal experimenten pas in het vierde leerjaar van het vmbo begint en het nu onderzochte derde leerjaar nog op reguliere wijze wordt verzorgd. Dit terwijl het experiment al gestart is.

Ook de uitval lijkt vooralsnog niet sterk afwijkend van het regulier onderwijs. Het gaat veelal om kleine aantallen leerlingen en leerlingen in kleine groepen zodat algemene bevindingen moeilijk te trekken zijn.

## 4.2 DOELSTELLINGEN EXPERIMENT

Uitkomsten op de vierde onderzoeksvraag die luidt:

Ligt men op koers wat betreft de (eigen) specifieke doelstellingen van het geselecteerde experiment?

Zoals ook uit de vragenlijsten bleek, zijn de verschillen op het gebied van doelstellingen hier erg groot, zowel wat betreft de aard als de concretisering ervan. Er is in deze fase nog weinig te zeggen over de vraag of de resultaten aan het einde tot andere of meer successen leiden dan het reguliere onderwijs. Het onderzoek ter plaatse leverde wat dat betreft weinig meer informatie op dan al uit de vragenlijsten bleek. Mede door de geconstateerde aandachtspunten met betrekking tot de kwaliteitszorg, met name over de benodigde concretisering van de doelstellingen, bleek het voor scholen moeilijk om aan te geven of zij op koers liggen.

Voor de (verdere) ontwikkelingen van de experimenten zien we naast een meer pro-actieve ook een afwachtende houding door de huidige ontwikkelingen in zowel vmbo (profielen) als mbo (kwalificatiestructuur en keuzedelen).

## 4.3 KWALITEITSZORG

Uitkomsten op de vijfde onderzoeksvraag die luidt:

Is er sprake van een werkend kwaliteitszorgsysteem zodat de risico's voor de kwaliteit van het onderwijs worden beheerst?

Voor de kwaliteitszorg maakt men logischerwijs vaak gebruik van de bestaande systematiek die binnen de school of de instelling al aanwezig is. De mate van samenwerking tussen vmbo en mbo, maar in sommige gevallen ook tussen roc's onderling bepaalt ook in dit geval de kwaliteit van de kwaliteitszorg.

Er is in zo goed als alle experimenten sprake van een matig werkend kwaliteitszorgsysteem. In het algemeen zien we een minimale vertaalslag

van de doelstellingen en mogelijkheden van het experiment naar school- en leerlijnniveau. Het ontbreken van concrete tussendoelen voor het eerste jaar en de sturing daarop verkleinen de kans op realisatie van de beoogde resultaten van het experiment. Scholen kunnen bijvoorbeeld niet aangeven wat de concrete opbrengstdoelstellingen zijn. Zo kan men lang niet altijd aangeven hoeveel meisjes er nu extra voor techniek hebben gekozen, terwijl dit veelal wel één van de doelstellingen is. Ook weet men in veel gevallen niet wat de examenresultaten van de leerlingen zijn ten opzichte van leerlingen die een regulier (techniek)traject volgen. Met name het ontbreken van planmatig werken en voldoende monitoring van het experiment vallen op. Succes van het experiment wordt vooral bepaald door wat men er mee wil bereiken in het onderwijs binnen de samenwerking en dat is vaak niet duidelijk uitgewerkt. Er wordt ten aanzien van de kwaliteitszorg door de experimenteerscholen nog weinig gebruik gemaakt van externe audits (bijvoorbeeld via collegiale visitatie). Dit is jammer, want een externe audit kan de scholen helpen om meer zicht te krijgen op de kwaliteit van de trajecten.